

22.11.2025

Międzynarodowa wystawa „Ziemia Laudy. Co kryje kaseta Sienkiewicza” w Poniewieżu (Litwa)

24 października bieżącego roku w Miejskiej Galerii Sztuki w Poniewieżu została uroczystie otwarta międzynarodowa wystawa *Ziemia Laudy. Co kryje kaseta Sienkiewicza – Liaudos žemė. Ką slepia Senkevičiaus dėžutė?* Głównym artefaktem ekspozycji jest prezentowana po raz pierwszy na Litwie piękna szkatuła z XIX-wiecznymi zdjęciami Laudy utrwalonej na kartach *Potopu*, akwarelami malarza Romana Szwojnickiego i podpisami 152 mieszkańców regionu położonego nad Niewiażą i Laudą. Przed 125 laty – w roku 1900 – trafiła ona do rąk pisarza jako dowód uznania jego zasług na polu historycznego powieściopisarstwa podczas jubileuszu XXV-lecia pracy twórczej w Warszawie.

Po ponad stuleciu staraniem muzealników z Muzeum Pałacyk H. Sienkiewicza w Oblęgorku, Muzeum Krajoznawczego w Poniewieżu i zaangażowaniu dr hab. I. Szulskiej, prof. ucz. (Zakład Bałtystyki Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego) kaseta powróciła na krótko do potomków darczyńców, by móc objawić im swoje cenne, dotąd szerzej nieznane skarby przeszłości.

Obecnie kaseta Sienkiewicza stanowi swoistą kapsułę czasu, artystyczne świadectwo i pamiątkę skromnego piękna zaścianków, miasteczek i krajobrazów Laudy. Ozdobiona Pogonią szkatuła wykonana została staraniem mistrzów słynnej warszawskiej pracowni brązowniczej „Bracia Łopieńscy”, która w drugiej połowie XIX wieku zyskała światowe uznanie w produkcji artystycznych wyrobów z brązu, srebra i metali szlachetnych. Na jej zawartość składa się kilka kart, ozdobionych akwarelami Laudańczyka Romana Szwojnickiego z podpisami ofiarodawców i komplet 30 zdjęć, wykonanych przed poniewieskiego fotografa Mieczysława Puhaczewskiego, dokumentujących widoki Laudy z końca XIX wieku. Akwarele pędzla Szwojnickiego uwieczniają zwykłych Laudańczyków malowanych z natury i ich sarmackich przodków, natomiast zdjęcia ukazują dworki, świątynie, karczmy, krajobrazy m.in. w Kiejdanach, Mitrunach, Klawanach, Upicie, Wodoktach, Lubiczu. Wśród podpisów znajdziemy reprezentantów miejscowej szlachty, duchowieństwa i inteligencji, m.in. autografy plebana Krakinowa Franciszka Żukowskiego, Kazimierasa Šaulysa (sygnatariusza Aktu Niepodległości Litwy z 16 lutego 1918), Kazimierza, Ludomira i Romana Szwojnickich, Aleksandra Meysztowicza, rodzin Eidrygiewiczów, Butrymów, Kierbiedziów, Okuliczów, Hoppenów i innych.

Ponadto litewscy muzealnicy postarali się przywrócić pamięci potomnych przynajmniej namiastkę życia miejscowej szlachty. Odwiedzający trafią więc do dworku, którego ściany zdobią obrazy olejne Szwojnickiego, bliskiego przyjaciela Sienkiewicza z czasów wieloletniego pobytu w Warszawie (w tym *Patrol powstańczy pod lasem* reaktywujący pamięć o zrywie 1863 r. w poniewieskim), zobaczą współczesne zdjęcia Laudy zestawione z fotografiami Puhaczewskiego, kadry z ekranizacji *Potopu* (reż. Jerzy Hoffman, 1974) oraz projekcję filmu *Litewskie drogi „Potopu”* (reż. Tadeusz Bystram, 2016). Co ważne, wyeksponowano tu także liczne przekłady dzieł Sienkiewicza na j. litewski wraz z pierwszym wydaniem tłumaczenia powieści *Potop* (1900), wykonanym jeszcze w czasie zakazu druku czcionkami łacińskimi wobec litewszczyzny. Gwoli przypomnienia – *Potop* jeszcze za życia pisarza tłumaczyli ks. Antanas Kaupas, autor wydania amerykańskiego i poeta Juliusz Hanusowicz (Julius Anusevičius), obaj pochodzący z okolic Poniewieża.

Wystawa przygotowana staraniem muzealników z Litwy i Polski ma przyczynić się do popularyzacji wiedzy i sztuki powstałej na motywach pisarstwa Sienkiewicza, a także stanowić pretekst do zbiorowego namysłu nad pytaniami, które sformułowano jako swoiste przesłanie na dziś: Czy współpraca między litewskimi i polskimi muzeami, a także między współczesnymi Litwinami i Polakami, świadczy o przezwyciężeniu traum XX-wiecznych relacji? Czy dziedzictwo kultury szlacheckiej jest nadal „obce” litewskiej pamięci?

Podczas otwarcia wystawy gości przywitali dyrektor Muzeum Krajoznawczego w Poniewieżu dr Arūnas Astramskas, wiceburmistrz Poniewieża Žibutė Gaivenienė, zastępca dyrektora Instytutu Polskiego i I Radca w Ambasadzie RP Aleksandra Klimont-Bodzińska, dyrektor Miejskiej Galerii Sztuki w Poniewieżu Jovita Nalevaikienė, literaturoznawczyni dr hab. Inesa Szulska (badaczka zawartości daru, współautorka katalogu). Kierownik projektu, dr Arūnas Astramskas nakreślił cele, jakimi kierowali się pomysłodawcy przedsięwzięcia: – Dziś Kaseta Sienkiewiczowska to coś więcej niż okolicznościowy prezent. Stanowi bowiem świadectwo inicjatywy szlachty, dowód czci wobec pisarza i potwierdzenie swojej identyfikacji ze współczesnym narodem polskim. Z czasem fotografie, niegdyś chwile życia codziennego, stały się dziś najstarszymi obrazami terenów regionu, które nabrały wartości historycznej, stając się wspólnym dziedzictwem Litwinów i Polaków. Dar pośrednio opowiada o procesie „uświadczenia narodowego” Polaków w regionie i wpływie twórczości Sienkiewicza na lokalną, już znacznie mniejszą niż ongiś społeczność polską. Dawne fotografie terenów litewskich, mające na celu deklarację polskiej tożsamości, oglądane dziś, z innej perspektywy czasowej, stają się wspólną przestrzenią pamięci.

Wystawa (kustosz Rasa Stružienė) będzie czynna w Miejskiej Galerii Sztuki w Poniewieżu do 18 stycznia 2026 roku. Przedsięwzięciu towarzyszy dwujęzyczny katalog wystawy i cykl tematycznych prelekcji w j. litewskim. Referat prof. I. Szulskiej towarzyszący otwarciu „Pokłosie jubileuszu XXV-lecia pracy literackiej Henryka Sienkiewicza – sekrety szkatułki z Laudy” poświęcony był związkom

pisarza z Litwą, recepcji twórczości wśród Polaków i Litwinów, a także omówieniu wyników badań zawartości kasety i jej walorów historyczno-estetycznych. Bogato ilustrowane, prezentujące wyniki badań archiwalnych w muzeach i archiwach obu krajów wystąpienie spotkało się z dużym zainteresowaniem licznie zgromadzonych słuchaczy, potomków miejscowej szlachty i jej sympatyków. Wynikła w trakcie dyskusja uczestników spotkania z prelegentką obejmowała zagadnienia związane z rolą kulturowo-historyczną laudańskiej szlachty, specyfiką regionu i jego granic, relacjami towarzyskimi H. Sienkiewicza, R. Szwojnickiego i W. Bystrama, upamiętnienia i pochówku Szwojnickiego w kaplicy majątku Rady. Dwie kolejne prelekcje: wykład litewskiego historyka profesora Rimantasa Miknisa *Poszukiwania tożsamości Polaka na Litwie na początku XX wieku* i historyka sztuki doktora Mariusa Daraškevičia *Fenomen zaścianka szlacheckiego: cechy architektury i stylu życia* również spotkały się z zainteresowaniem słuchaczy i gości wystawy (która od momentu otwarcia cieszy się sporym zainteresowaniem odwiedzających w różnym wieku, także uczniów lokalnych szkół). W 2026 roku część wystawy będzie eksponowana w Muzeum Regionalnym w Kiejdanach (w ramach projektu *Kiejdany – Kulturalna Stolica Litwy 2026*), zostanie włączona do programu festiwalu Czesława Miłosza.

Patrząc z perspektywy historycznoliterackiej wystawa *Ziemia Laudy. Co kryje kasetę Sienkiewicza – Liaudos žemė. Ką slepia Senkevičiaus dėžutė?* w sposób atrakcyjny i nieszablonowy prezentuje zarówno sylwetkę H. Sienkiewicza jako piewcy Laudy, specyfikę jego recepcji na Litwie, jak i zbiorowy portret polskiego ziemiaństwa, którego reprezentanci posłużyli za pierwowzory zaściankowej szlachty podczas powstawania *Potopu*. Niemniej ważny, bo nowy w swoim kształcie jest cel projektu: zintegrowanie wokół pisarza (dotąd ambiwalentnie postrzeganego przez etnicznych Litwinów) przeszłości i teraźniejszości Laudy dzisiejszej, potraktowanie tradycji lokalnej polskiej szlachty jako dziedzictwa cennego i współkształtującego tożsamość regionu. Pewne zwiastuny zmian w obszarze recepcji litewskiej, szczególnie widoczne w ostatnich latach: dwujęzyczne tablice na kościele i dzwonnicy w Wodoktach, dwujęzyczny napis na dworze w Bystrampolu, film T. Bystrama pokazują, że zachodzą istotne (i jakże pożądane) przesunięcia w procesie akceptacji dziedzictwa ziemiaństwa jako wspólnego dla Litwinów i miejscowych Polaków. Tradycja ta staje się coraz bardziej „naszą”, a przynajmniej „bardziej oswojoną” spuścizną dziejową, i idąc dalej – wspólnym dziedzictwem, budzącym dumę z pochodzenia i „małej ojczyzny” obecnych mieszkańców. Włączenie dorobku pisarza w poczet współtwórców lokalnej kultury szlacheckiej, jej etosu i tożsamości stanowi przejaw aprobatywnej oceny, która powinna stać się zachętą do lektury jego dzieł na Litwie i docenienia zasług pisarza w popularyzacji Laudy na świecie.

Międzynarodowa wystawa *Ziemia Laudy. Co kryje kasetę Sienkiewicza* jest efektem kilkuletniej współpracy Muzeum Krajoznawczego w Poniewieżu i Muzeum Henryka Sienkiewicza w Oblęgorku oraz partnerów, a także liczного grona wykonawców, którzy brali udział w projekcie. Główny organizator wystawy: Muzeum Krajoznawcze w Poniewieżu, partnerzy: Muzeum Henryka Sienkiewicza w

Oblęgorku (Oddział Muzeum Narodowego w Kielcach), Miejska Galeria Sztuki w Poniewieżu, Okręgowa Biblioteka im. Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Muzeum Krajoznawcze w Kiejdanach, Litewskie Narodowe Muzeum Sztuki, Litewska Narodowa Biblioteka im. Martynasa Mažvydasa, Instytut Polski w Wilnie, Filmoteka Narodowa – Instytut Audiowizualny (FINA), dwór w Bystrampolu. Przedsięwzięcie zostało sfinansowane ze środków Litewskiej Rady Kultury i Samorządu Poniewieża.

(fot. G. Kartanas)

dr hab. Inesa Szulska, prof. ucz.

(Zakład Bałtystyki Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego)

Słowa kluczowe: Litwa, Potop, wystawa, Sienkiewicz Henryk, sprawozdanie, Lauda

Autor: Inesa Szulska